DİLDE-FİKİRDE-İŞTE BİRLİK
1911

TÜRK YURDU

TEMMUZ 2018 • YIL 107 • SAYI 371 • FİYATI 14 TL

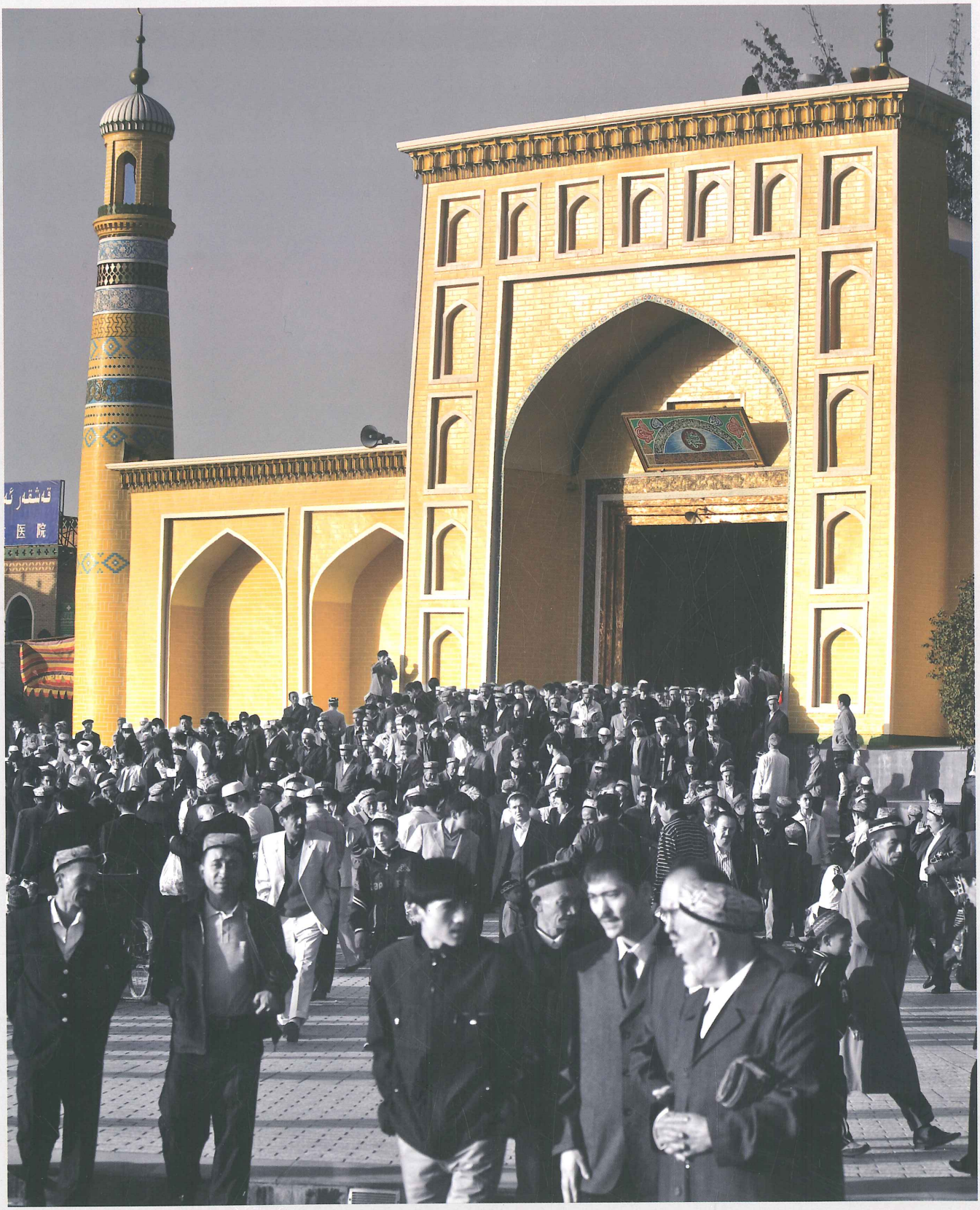

İÇİNDEKİLER

3 **GENEL BAŞKANDAN / Mehmet ÖZ**
Seçimler, Yeni Dönem ve Yükselen Milliyetçilik

6 **DÜŞÜNCELER / Cezmi BAYRAM**
Yeni Dönem Seçimi

9 **DÜŞÜNCELER / Abdürreşit Celil KARLUK**
Türklüğü İlgilendiren Bazı Kavramların
Sosyolojik Analizi ve Öneriler

15 **DÜŞÜNCELER / Vahit TÜRK**
Bilgi Bilmez Kişi

17 **DÜŞÜNCELER / Levent BAYRAKTAR**
Gelenek Üzerine Düşünmek ya da
Felsefileşmiş Bir Medeniyete Doğru

19 **DÜŞÜNCELER / Süleyman ERYİĞİT**
İnsan Hâlâ Meçhul

24 **DÜŞÜNCELER / Süleyman DÖNMEZ**
Farabî'nin Erdemsiz Şehirleri/ Erdemsiz Devletleri
Temellendirmesi ve Günümüz Türkiye'si

26 **DÜŞÜNCELER / Zeki GÜREL**
Yükseköğretimde Çocuk Edebiyatı Dersi,
Son Gelişmeler ve Olması Gerekenler

29 **DÜŞÜNCELER / Ayşe Çolpan KAVUNCU**
Türkçülükten Geçen ve Geçmeyen İki Farklı Yol:
"Toplumsuz" Orta Asya Coğrafyası-II

32 **AKADEMİK / Ömer KUL**
Türkiye-Çin İlişkilerinde Doğu Türkistan: Fırsatlar,
İmkânlar, Gelişmeler, Sorunlar, Çözüm Önerileri

38 **AKADEMİK / Ali Şamil HÜSEYİNOĞLU**
Doğu Türkistan ve İran Azerbaycanın'da
Özgürlük Savaşının Başarısız Oluşunda SSCB'nin Rolü

45 **AKADEMİK / Abdullah BUKSUR**
Doğu Türkistan ve İnsan Hakları

52 **AKADEMİK / Ahmet TOKSOY**
Beğ/Begüm Kendi
(Arpaçay'ın Doğusunda Bir Akkoyunlu Şehri)

55 **AKADEMİK / Ümit Nazmi HAZIR**
Gagavuzya'daki Türkiye ve Rusya Etkisi

58 **AKADEMİK / Uğur ÜÇÜNCÜ**
Bayrağımız ve Biz

62 **AKADEMİK / Nurgül UZUNEL**
Türk Diline Adanmış Hayat:
Cevat Heyet (1925-2014)

66 **AKADEMİK / Kadir Kaan GÜLER**
Hüseyin Nihal Atsız'ın Dergilerinde
Alparslan Türkeş'in Yazıları

70 **OCAK TARİHİ / Ömer ÖZCAN**
Atsız'ın Bilinmeyen Bir Yazısı

74 **GEZİ / Vahit TÜRK - Şaban DOĞAN**
Ulanbator'da Bir Bilgi Şöleni ve Düşündürdükleri

78 **SÖYLEŞİ / Türk Yurdu**
İslam Sanatı'nın Derleniş Dönemini Yaşıyoruz

80 **KÜLTÜR/SANAT / Cemal KURNAZ**
İstiklal Marşı: Bir Kehanet-i Şairane

83 **KÜLTÜR/SANAT / Nahide NAMAL**
On Binlerce Yıllık Kültürel Baştacımız Çuva

85 **KÜLTÜR/SANAT / Mustafa ÇETİN**
Cengiz Aytmatov'u Anma/Anlama/Anlatma Yılı

88 **KİTAP / Zafer SARAÇ**
Sibirya Tarihi Başlangıçtan 1917 Yılına Kadar

90 **KİTAP / Uğur MANTU**
Toprağa Can Ekenler

92 **Rümeysa BİLGİNER**
TÜRK OCAKLARI / HABERLER

96 **Serdar SAĞLAM**
ÇİZGİLER

Siyasi Sistem Arayışı

Millet olarak demokrasi mücadelemiz devam ediyor. Avrupa karşısında başarısız duruma düştüğümüzden beri çareler arıyoruz ve kendimizi yenilemeye çalışıyoruz. Son 2-3 asır bu mücadelenin (eksiği, fazlasıyla) farklı boyutlarını yaşıyoruz. Devlet yönetme şeklimizi de çağın gelişmeleri doğrultusunda yenilemek için önce Meşrutiyet rejimine geçtik. İmparatorluğumuzu sürdürmeyi başaramayınca ölüm kalım savaşı vermek zorunda kaldık. İstiklal Savaşı "ya istiklal ya ölüm" şiarıyla yapıldı. Sonuçta başarımızı Cumhuriyet ile taçlandırdık. Cumhuriyet, yalnız başına yeterli gelmeyince demokrasi arayışları başladı. Artık çağa egemen olan "demokratik millî devletler" arasına biz de dâhil olduk. Demokrasi uygulaması her toplumda farklı şekillerde kurumsallaştı. Bizde de uygulamada problemler yaşandı ve yaşanmaya devam ediyor. Dolayısıyla arayış da devam ediyor.

Devlet yönetiminin daha etkili çözüm üretebilmesi arayışı, uzun yıllardan beri gündemimizde. Kısaca "taşra politikacılığı" diyebileceğimiz çıkarcı ve ilkesiz siyasetin egemen olduğu bir demokrasi uygulaması hepimizi rahatsız ediyor. Maalesef siyasi gruplar bu konuda tutarlı bir yol izlemiyor. Son olarak 2016 yılında hükûmet ve meclis ayırımını keskinleştirecek yeni bir sistem referandumuna gittik. Bize özgü "Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi" halk tarafından onaylandı ve 24 Haziran 2018 tarihinde bu sistemin ilk seçimini yaptık. Artık yeni sistem ile pek çok şey değişecek. Birçoğumuzun endişeleri var ama hepimiz iyi olmasını temenni ediyoruz. Zamanla olumlu ve olumsuz yönlerini göreceğiz. İhtiyaç olursa millet iradesinin bu sistemi de yenileyebileceğine inanıyoruz. Avrupa demokrasilerinin de sancılı bir şekilde geliştiğini biliyoruz. Son aylarda seçim gündemi ülkemizi ve zihinlerimizi çok meşgul etti. Hâlbuki hayat devam ediyor ve Türklüğün dertleri bizi bekliyor. Doğu Türkistan'dan feryatlar yükselirken Çin, küresel gücünü gittikçe arttırıyor. Yeni dünya düzeninde Türkler kritik bir konumda âdeta deneniyor. Biz günübirlik seçim tartışmalarıyla zaman tüketirken asırlık oyunlar düşünülüyor, planlanıyor ve uygulamaya konuluyor. Türk entelektüelleri Türlüğün geleceğini etkileyen bu büyük oyunları takip etmek yerine, basit tartışmalara takılmamalı. Dün Türk dünyasını kıskaca almış SSCB ve komünizm tehlikesi vardı. Bugün tehlikeler her tarafımızı sardı ve en büyüğü de içimizde yeşertilen FETÖ benzeri yapılar. Bunlarla mücadele etmek, duygusal tepki ve öfkelerle olmaz; akıl ve bilimin açtığı bir yolda üretilen siyaset ile olur. Gerçek iktidar ancak buradan geçer. Bunu sağlamak için seçim kazanmak yetmez, çok emek ister. Sabırla Türklüğün millî iktidarını kurmak için gönül seferberliği gerekir.

Dr. Fahri ATASOY

TÜRK YURDU

Türk Ocakları Genel Merkezi Aylık Yayın Organıdır.
Türk Ocakları Basın, Yayın ve Eğitim Hizmetleri İşletmesi
Yerel Süreli Yayın • Basıldığı Tarih: 10.07.2018 • ISSN 1300-2333
7. Devre • Cilt 38 (70) • Sayı: 371 (732) • 107. Yıl

KURUCUSU
Yusuf AKÇURA

SAHİBİ
Prof. Dr. Mehmet ÖZ

GENEL YAYIN MÜDÜRÜ
Dr. Fahri ATASOY

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Dr. İbrahim ATABEY

YAYIN KURULU
Prof. Dr. Fatma AÇIK (GÜ), Doç. Dr. Erdal AKSOY (GÜ), Doç. Dr. Alper ALP (GÜ), Prof. Dr. Bahri ATA (GÜ), Prof. Dr. Levent BAYRAKTAR (YBÜ), Prof. Dr. Ali BİRİNCİ, Prof. Dr. Turhan ÇETİN (GÜ), Prof. Dr. Nakış KARAMAĞARALI (GÜ), Prof. Dr. Yunus KOÇ (HÜ), Prof. Dr. İbrahim MARAŞ (AÜ), Prof. Dr. Metin ÖZARSLAN (HÜ), Ömer ÖZCAN, Prof. Dr. Serdar SAĞLAM (GÜ), Adnan ŞENEL, Doç. Dr. Hasan YAYLI (KKÜ), Doç. Dr. Seyfi YILDIRIM (HÜ), Mahmut ÇETİN, Galip ERDEM Yücel HACALOĞLU

TÜRK YURDU HAKEMLİ DERGİDİR

TÜRK OCAKLARI GENEL MERKEZ YÖNETİM KURULU
Genel Başkan: Prof. Dr. Mehmet ÖZ, Genel Başkan Yardımcısı: Prof. Dr. Filiz YAVUZ, Genel Başkan Yardımcısı: Prof. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ, Genel Sekreter: Prof. Dr. Emrah ŞENEL, Genel Muhasip: Aziz Kâmil YILMAZ, Genel Sekreter Yardımcısı: Doç. Dr. Bülent AKSOY, Genel Sekreter Yardımcısı: Mustafa Asım MUTLU, Üye: Prof. Dr. İbrahim MARAŞ, Üye: Prof. Dr. Yunus Koç, Üye: Yrd. Doç. Dr. İbrahim ATABEY, Üye: İrfan KAYA

DENETLEME KURULU
Başkan: Osman OKTAY, Üye: Leyla SARISOY, Üye: Mehmet GÜLSÜN

ADRES: Türk Ocağı Caddesi, Prof. Dr. Osman Turan Sokağı, No: 1 Balgat ANKARA **Tel:** 0 (312) 229 69 74
YAZIŞMA ADRESİ: PK 429 Yenişehir / ANKARA

www.turkyurdu.com.tr
turkyurdu@turkyurdu.com.tr
0 (312) 229 69 74
Turkyurdudergisi
Turkyurdudergi
turkyurdudergisi

Abonelik
www.turkyurdu.com.tr internet sitesinden kredi kartına 12 taksit seçeneğiyle, EFT/Havale yolu ile **Türk Ocakları Basın, Yayın ve Eğitim Hizmetleri İşletmesi** adına Ziraat Bankası Necatibey Şubesi **TR15 0001 0007 9506 5654 6350 01** numaralı İBAN'a, **257311** numaralı Posta Çeki hesabına ödeme yaparak abone olabilirsiniz.

6 Aylık Türk Yurdu Aboneliği	**80,00 TL**
12 Aylık Türk Yurdu Aboneliği	**150,00 TL**
24 Aylık Türk Yurdu Aboneliği	**300,00 TL**
12 Aylık E-Dergi Aboneliği	**50,00 TL**
12 Aylık Kurum Aboneliği	**250,00 TL**
12 Aylık Yurtdışı Abonelik	**150,00 Dolar**

Tasarım: AREN Tanıtım Hiz. Ltd. Şti. 0.312 430 70 81 • www.arentanitim.com.tr
Baskı: EPAMAT Matbacılık Bas. Yay. Tan. Tic. San. Ltd. Şti.

TÜRKİYE-ÇİN İLİŞKİLERİNDE DOĞU TÜRKİSTAN: FIRSATLAR, İMKÂNLAR, GELİŞMELER, SORUNLAR, ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Ömer KUL *

Özet

Doğu Türkistan siyasi tarihi üzerinde ayrıntılı durmamakla beraber, 1949'da vuku bulan ve günümüzde de devam etmekte olan Komünist tahakkümün bölge halkı üzerindeki uygulamalarına örnekler vererek sıkıntılar dile getirilmiştir. Buna ilave olarak da meselenin Türkiye ile Çin arasında bir probleme mahal vermeden uluslararası ilişkiler bağlamında çözüm önerileri tahlil edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Doğu Türkistan, Çin, Uygur, Türkiye

Giriş

Doğu Türkistan meselesi, küreselleşen günümüz dünyasında kanayan bir yara olarak yerini muhafaza etmektedir. Bununla beraber insan hak ve özgürlüklerinin zirveye ulaştığı günümüzde Asya'nın kalbi olarak ifade edebilecek bu coğrafyada yaşanan olayların çözümü noktasında yapılan çabalar göstermelik davranışlardan öteye geçmemektedir. Doğu Türkistan'da insan hak ve onuruna yakışmayan birçok davranışın vuku bulduğu bilinen bir gerçektir. Bu nevi gerçekler karşısında hem hür dünya devletlerinin hem İslam âleminin hem de Türk dünyasının kayıtsızlığı da bir gerçektir.

Burada üzerinde durulması gereken ilk nokta Doğu Türkistan Meselesi olarak ifade edilen durumun ne olduğunun tespitidir. Meselenin iyi tetkik ve tahlil edilememesi çözüm önerilerinin de askıda kalmasına sebep olmaktadır. Durumu tahlil etmenin ve çözüm önerileri sunmanın yolu da Doğu Türkistan'da 1949 sonrası yaşananların Doğu Türkistan halkını ve meselesini ne duruma getirdiğini tespit etmekten geçmektedir.

A. Doğu Türkistan Millî Mücadele Tarihinin Problemleri

Dünya siyasi tarihinin bilinmeyen yönleri bir tarafa son iki asırlık dönemde Dünya üzerinde hiçbir millet yoktur ki ülkesi ve milletinin tarihinin dönüm noktaları, önemli tarihleri, kişileri ve olayları net bir şekilde ortaya çıkarılmamış olsun. Doğu Türkistan'da ise bu durum tam tersi bir vaziyettedir. Mesela Doğu Türkistan'ın adının Xin-jang olarak değiştirildiği tarih olan 18 Kasım 1884 hakkında bile farklı kayıtlar bulunmaktadır (Buğra, 1952: 27; Dillon, 2001: 4; Rossabi, 1988: 250; Alptekin, 1979: 2; Li Sheng, 2006: 117). Bir diğer problemli konu Doğu Türkistan'ın yüzölçümüdür. 10.476.076 km² gibi geniş bir alana yayılan Türk Dünyası'nın 1.828.418 km²'si Doğu Türkistan olarak adlandırılmaktadır (Hayit, 2000: 284; Togan, 1981: 1; Dillon, 2001: 3; Musabay, 1969: 500)[1]. Lakin bu yüzölçümü konusunda hâkim bir kanaat ve görüş günümüzde de bulunmamaktadır. Bir başka konu ise Doğu Türkistan'ın nüfusu meselesidir. Günümüz şartlarında sağlıklı bir nüfus sayımı yapılmasının imkânsız olduğu Doğu Türkistan nüfusunun 30-35 milyon arasında olduğu tahmin edilmektedir (İlkul, 1997: 4)[2]. Mese-

la 12 Kasım 1933[3] tarihinde kurulan Kaşgar Doğu Türkistan Hükûmeti'nin adında bile birlik mevcut değildir. Doğu Türkistan tarihinde bu ve benzeri örnekleri çoğaltmak mümkündür. Lakin meselenin bu yönünden daha da önemlisi Doğu Türkistan halkının içinde bulunduğu durumun tahlili ve çözüm noktasında atılması artık elzem olan adımların tespitinde yatmaktadır.

Bilindiği üzere Doğu Türkistan, Çin tarafından 1 Ekim 1955 tarihinde *"Xin-jiang Uygur Özerk Bölgesi"* ilan edildi (McMillen 1979: 300 vd)[4]. 9 Temmuz 1956 tarihinde hazırlanan nizamnamede *"Xin-jiang Uygur Özerk Bölgesi, merkezî devlet organlarının kanunlarına, tamim ve kararlarına harfiyen uyacak ve bunları ifâ edecektir"* şeklinde yer alan ifadeler ile bölgenin statüsü şekillendirildi (Hayit, 1975: 336). Bundan sonraki dönemlerde Çin Anayasası'na *"diğer milletlere ayrımcılık (discrimination) yasaklanmıştır"* ibaresi eklenmiştir (Cengiz, 2005: 3). Lakin bu ve benzeri haklar Özerk bölge ilanından 9 ay sonra hazırlanan nizamname ile Merkezî Çin Hükûmeti'nin kontrolüne devredilmek suretiyle lağvedilmiş, bu ise beraberinde özerk bölge haklarının sadece kâğıt üzerinde kalmasına sebep olmuştur. Çin'in 1982 Anayasası ise azınlık haklarına daha geniş çapta garantiler vermektedir. Ancak bu Anayasa'nın ilgili maddeleri incelendiğinde uygulamada belirtilen hakların verilmediği, özerk bölge idarecilerinin "karar veren" makamında olmadığı ve mahalli sorunlarla ilgili maddî ve manevî hiçbir teminatın gerçekte bulunmadığı anlaşılmaktadır (Cengiz, 2005: 4).

1911 yılında Çin'de ilan edilen Cumhuriyet idaresinin Doğu Türkistan'daki ilk Genel valisi olan Yang Zeng-xin (1911-1928) döneminde bölge nüfusunu %90'ından fazlasını teşkil eden Müslüman azınlıklara karşılık sadece %2,0-2,5 civarında bulunan Çinli nüfusun bilhassa 1949 sonrası dönemde bölgeye getirilen Çinli göçmenler ile %50 seviyesine getirilmiş olması da düşündürücü ve manidardır.

Çin Komünist Partisi'nin 1949 yılını müteakip Doğu Türkistan'da uygulama sahasına koyduğu politikaların bölge halkı arasında infiale sebep olduğu ve bunun neticesinde de birçok ayaklanmanın meydana geldiği bilinen bir gerçektir. Mesela: 1950, 1953, 1958, 1962, 1965, 1968, 1992, 1997, 2002 ve son olarak da 2009 yıllarında defalarca ayaklanan halk ancak kanlı bir şekilde bastırılmıştır. (Emet, 2009). Bugün Doğu Türkistan halkının itiraz ettiği ve düzeltilmesi için hür dünyadan beklentilerini özetle ifade dilecek olunursa;

1. İşgal: Bölge 1949 yılından bu yana Komünist Çin yönetiminin işgali altında bulunmaktadır ve bölgede 30-35 milyon arasında Müslüman-Türk yaşamaktadır. Doğu Türkistan'ı oluşturan halk; Türk Milleti'nin birer parçası olan Uygur, Kazak, Özbek, Kırgız, Tatar ve diğer Türk boylarından oluşmaktadır. İşgal altındaki Doğu Türkistan toprakları tarih boyunca Türklere ait olmuştur (Geniş bilgi için bkz. Kul, 2009). Hâl böyle iken uluslararası örgütlerin en büyüğü ve varlık sebebi insanlığa onurlu bir yaşam sağlamak, oluşması muhtemel sorunların barışçıl yollarla çözülmesine zemin hazırlamak olan BM, Doğu Türkistan'da yaşayanların işgal ve zulüm altında inlemesine göz yummaması düşündürücüdür.
2. İnsan Hakları İhlalleri: Bölgede 1949 yılından beri yoğun bir şekilde insan hakları ihlalleri yaşanmaktadır. Bu ihlallerinin çoğu baskıcı kanunlardan ve Çin hükümetinin resmî politikalarından kaynaklanmaktadır. İnsan hakları kuruluşlarının bölgede açık bir şekilde faaliyet göstermesi yasaktır. Çin Hükümeti "insan hakları" konusu mevzubahis olduğunda işbirliğinden kaçmaktadır. Nitekim Doğu Türkistan'da etnik gruplara mensup temel insan haklarının şiddetle bastırıldığı, çoğu zaman yargılanma olmaksızın tutuklandıkları, siyasi tutukluların ise uluslararası adalet standartlarından uzak yargılanmalar neticesinde uzun süre mahkûm edildikleri ve her yıl yüzlerce insanın stadyumlarda şova dönüştürülerek idam edildikleri, dahası kararlar verilirken suçun tespiti cihetine gidilmediği uluslararası kuruluşların raporlarında belirtilmektedir (http://thereport.amnesty.org/en/regions /asia-pacific/china/01.01.2018)
3. Soykırım: Komünist Çin ordularının Doğu Türkistan'daki ilk komutanı olarak bilinen ve Doğu Türkistan celladı olarak da adlandırılan Wang Zhen *"Devrim aleyhtarı unsurları yok etmek"* sloganı ile 250.000'den fazla Doğu Türkistan Türkünü 1952 yılında öldürerek büyük bir soykırım yapmıştır. Çin bu soykırımı her türlü dünya medeniyetini koruma amaçlı kurulan Uluslararası Örgütlerin gözü önünde rahatça yapabilmiştir. Bunun yanı sıra 1949 yılından itibaren değişik tarihlerde benzer katliamlar vuku bul-

muştur (http://www.britannica.com/EBchecked/topic/635448/Wang-Zhen;http://en.wikipedia.org/ wiki/Wang_Zhen_(official)/01.01. 2018).

4. Çinli Göçmenler ve Asimile: 1949 işgalinden sonra Doğu Türkistan topraklarına Çin yönetimi tarafından düzenli olarak Han Çinlileri yerleştirilmiştir. Bu suretle bölge halkının nüfusuna eşit bir Çinli nüfus oluşturma politikası güdülmüştür (Tuncer, 2014: 271). Buradaki amaç Doğu Türkistan'ın demografik yapısını değiştirip, bölgeyi Çin Devleti'ne tamamıyla dâhil etmektir. (Wu Ai-chen, 1940: 63; Forbes, 1990: 356, 454, Lattimore, 1950: 68; Kul, 2009: 60 vd., 80, 174, 208).

5. Kadınlara Kürtaj: Doğu Türkistan'da nüfus yapısına ilişkin olarak zorunlu doğum kontrolü ve kürtaj uygulanmaktadır. Çin yönetimi azınlıkların şehirde 2, kırsalda ise 3'ten fazla çocuk sahibi olmalarını yasaklanmıştır. Yasağa uymayanlar ağır ekonomik ve idari cezalara çarptırılmaktadır. Özellikle kırsal kesimlerde yaşayan köylü kadınlar, hiçbir sağlık veya hijyen tedbiri alınmaksızın zorunlu kürtaj operasyonuna tabi tutulmaktadır. 1991'de Hoten'e bağlı Karakaş ilçesinde 18.765 kişi zorunlu kürtaja tabi tutulmuştur. Bu sayı ilçedeki anne adaylarının % 49'unu oluşturmaktaydı. Bu kural dışında doğan çocuklar, vatandaşlık hakkı, isim gibi insani haklardan yoksun bırakılmaktadır (Türköz 2000).

6. Kendi Geleceklerini Belirleme (Self-Determinasyon) Hakkı: Halkların kendi geleceklerini belirleme hakkının kullanılmasının, bilhassa I. Dünya Savaşı sonrasında çok görülen bir şekli olan, halkoyuna başvurma (plebisite) uygulamasının en son örneği, Doğu Timor'da 30 Ağustos 1999'da gerçekleştirilmiştir (http://www.turkcebilgi.com/doğu_timor/ansiklopedi/ 01.01.2018). Hâlbuki Doğu Türkistan sorunu daha uzun süredir bir çözüm bulunması ve halkının kendi geleceğini belirleme hakkının tanınması için beklemektedir. Bu iki bölge ile ilgili veriler karşılaştırıldığında açıkça görüleceği üzere hiçbir zaman bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmamış bir bölgeye kendi geleceklerini belirleme hakkı tanınırken, Doğu Türkistan için bu hak söz konusu bile edilmemektedir.

7. Doğu Türkistan'daki İdarecilerin Çinli Olması: Doğu Türkistan halkı Pekin'den atanan idareciler tarafından yönetilmektedir. Bu yöneticiler ise Doğu Türkistan Türklerinin sorunlarını ve ihtiyaçlarını giderme anlayışıyla hareket etmemektedirler. Doğu Türkistan'daki devlet dairelerinde memurların büyük çoğunluğunu Çinliler oluşturmaktadır. Çin Parlamentosu'na ise çok az sayıdaki Türk, Komünist Parti'nin direktifleri doğrultusunda demokratik olmayan usullerle adeta atanmaktadır.

8. Ekonomik Sefalet ve Çalışma Hürriyeti: Bölgede yaşayanlar için çalışma ve iktisadi hayat da Çin yönetimi tarafından oldukça kısıtlanmış durumdadır. Mesela Urumçi'de geleneksel kıyafetler üreten veya satan girişimciler aşağılamalar ve tacizlerle karşılaşabilmekte hatta iş yerlerini kapatmak zorunda kalabilmektedir. Bölge Hükûmeti'nin Kasım 2001'de yayımladığı bir raporunda, Doğu Türkistan'da kişi başına düşen millî gelir 100 Dolarken, bölgedeki bir Çinlinin yıllık geliri bir Müslüman-Türk'ün gelirinin 3,6 kat fazlası, yani 360 dolardır. Ayrıca Doğu Türkistan'da yaşayan Çinlilerin işsizlik sorunu yokken aynı bölgede yaşayan Türklerin %90'ı işsizlikle mücadele etmektedir. Doğu Türkistan, yeraltı ve yerüstü kaynaklarıyla dünyanın en zengin bölgelerinden biri olmasına rağmen, halkı dünyanın en çok sefalet çeken milletleri arasındadır. (http://www.unpo.org/content/view/7872/107/01.01.2018).

9. Doğu Türkistan'da Dinî Hürriyetin Kısıtlanması: Çin yönetimince 1978 yılına kadar "din" afyon olarak nitelendirilmekteydi ve dinî faaliyetlerin özgürce yapılması kısıtlanmaktaydı. Hâlbuki İnsan Hakları Beyannamesi'nin 9. maddesinde *"her insanın düşünce, vicdan ve din hürriyetine sahip olduğu"* belirtilmiştir. İnsan Hakları Beyannamesi, BM Irk Ayrımcılığı Sözleşmesi ve benzeri uluslararası anlaşmaları hiçe sayan Çin yönetimi; dini, sistem içinde kontrol altına almakla kalmamış, ulusal birliği tehdit ettiği şeklinde bir gerekçeyle yok etmeyi hedeflemiştir. 1982 Çin Anayasası'nın 13. maddesinde *"Her Çin vatandaşı kendi inanç hürriyetine sahiptir."* şeklinde belirtilmesine rağmen bu madde alenen ihlal edilmektedir. Bu anlayışa bağlı olarak bölgede yaşayan Müslüman halka camide cemaat halinde ibadet etmeleri, memur ve işçilerin ibadet yerlerine gitmeleri, ibadet yapmaları, oruç tutmaları, dini bayramları kutlamaları yasaklanmıştır (Tuncer, 2015: 273). İbadet yaptığı tespit edilenler işten atılmakta veya para ceza-

larına çarptırılmaktadır. Kadın ve kızların dini ibadet yapmalarına, 18 yaşından küçüklerin dini kurs ve eğitim görmelerine ve camilere girmelerine, ibadet yapmalarına yasak getirilmiş; özel şahısların dini okul veya kurs açmaları men edilmiştir. Doğu Türkistan'daki durum Filistin, Keşmir ve Çeçenistan'da olduğundan çok daha kötüdür. (http://www.unpo.org/content/view/7872/107/01.01.2018).

10. Eğitim Sorunları: Her ne kadar Çin Hükûmeti, BM'ye eğitim hakkına dair garantiler vermiş, azınlık dillerinin sistemleştirilmesi ve azınlık okullarının idare hakkı elde etmesiyle ilgili çalışmaları olduğunu belirtmişse de; Doğu Türkistan söz konusu olduğunda hükümetin sözleriyle uygulaması arasında tam bir tezat görülmektedir. Bölgede eğitim alanında muazzam boyutlarda bir eşitsizliğin yaşandığı anlaşılmaktadır. (Türköz, 1998: 60 vd.)

11. Nükleer Denemeler: Çin'in en büyük nükleer merkezi ve deneme alanı, Doğu Türkistan'ın Taklamakan Çölü'ndeki Lop-Nor Gölü civarında bulunmaktadır. Ayrıca Çin'in "Nükleer Füze Üssü"nün de bu bölgede olduğunu Quick Dergisi 1988 yılında açıklamıştır. Bölgede 16 Ekim 1964'ten 1997'ye kadar hiçbir koruyucu tedbir alınmadan 11'i yeraltında olmak üzere 46 nükleer deneme yapılmıştır (Türköz, 1998: 138 vd.) Nükleer denemelerin yarattığı bozukluklar, insan sağlığı yanı sıra ekolojik dengeyi de olumsuz yönde etkilemektedir. Halk çeşitli hastalıklara yakalanmakta, çocuklar sakat doğmakta veya ölmektedir. Sovyet Nükleer Bakteriyolojik Silah Programı'nda görev alan Ken Alibek'in, ABD'ye kaçtıktan sonra ilk baskısı 1992 yılında yayımlanan "Biohazard" kitabında, Bostun gölü yakınındaki Malan'da Çinlilerin gizli nükleer üslerinin olduğu bilgisi yer almaktadır (Ken-Handelman 2000).

12. Doğu Türkistan'ın Sömürülmesi: Doğu Türkistan, tüm yeraltı zenginliklerine rağmen Çin'in en fakir bölgelerinden biridir. Çin ekonomisinin temel hammadde sağlayıcısı konumunda olan Doğu Türkistan'ın yaşadığı bu çelişki oldukça manidardır. Ekonomik baskı, Çin'in Doğu Türkistan'da uyguladığı çifte standardın önemli bir parçasıdır. Bunun sonucu olarak Doğu Türkistan halkının %80'inden fazlası da açlık sınırının altında hayatlarını devam ettirmeye çalışmaktadır. Bu konudaki rakamlar Çin politikasını göstermesi açısından son derece dikkat çekicidir. Mesela: Urumçi'deki endüstriyel işçilerin sadece 200.000'i Türk, geri kalanı ise Çinli'dir. Urumçi yakınında bulunan büyük bir tekstil fabrikasında çalışanların sadece %10'u Türk'tür. Kaşgar yakınlarında bulunan ve 12.000 kişi çalıştıran bir fabrikada Türk işçi sayısı sadece 800'dür. Urumçi yakınındaki bir başka fabrikada 2.100 işçi çalışmaktadır. Ancak bunların sadece 13 tanesi Türk'tür. 1986'da Poskam'da yeni bir petrol rafineri tesisi kurulmuştur ve burada çalışan 2.200 kişinin hepsi Çinli'dir. Bazı bölgelerde çiftçiler ürünlerini yarı fiyatına devlete satmaya mecbur bırakılmakta, Çinli çiftçilerin ürünleri ise daha yüksek fiyattan alınmaktadır. Bütün bunların yanı sıra sadece Doğu Türkistan Müslümanlarına mahsus "haşer" olarak adlandırılan ücretsiz mecburi hizmet, zaten fakir olan çiftçileri daha da zorlamaktadır. (Türköz, 1998: 16 vd.).

13. Yargısız ve Keyfi İnfazlar: Her türlü insan hakları ihlalinin yaşadığı Doğu Türkistan'da son derece sağlıksız şartların olduğu hapishanelerde tutukluların bir kısmı, resmî görevlilerce kasıtlı ve keyfi şekilde işkencelere tabi tutularak öldürülmektedir. Özellikle bağımsızlık ve özgürlük talebiyle cezalandırılan siyasi tutukluların penceresi olmayan odalarda beton zeminlerde ayakları zincire vurulmuş vaziyette tutuldukları, hatta tuvalet ihtiyaçlarını bile yattıkları yerlerde karşıladıkları tespit edilmiştir.

14. Doğu Türkistan'da 5 Temmuz 2009 Tarihiyle Başlayan Katliam: 26 Haziran 2009 günü Shaoguan'daki bir oyuncak fabrikasında Türk kızlarına sarkıntılık yapan Han Çinlilerinin çıkardıkları olaylarda 12 Türk'ün katledilmesini protesto etmek için Doğu Türkistan'ın başkenti Urumçi'de onbinlerce Doğu Türkistanlı bir protesto gösterisi düzenledi. Urumçi Halk Meydanı'nda toplananların çoğunluğu üniversite öğrencilerinden oluşuyordu. Amaçları mecburi olarak çalıştırılmak üzere Çin'e götürülen Doğu Türkistanlıların uğradığı vahşeti protesto etmekti. Ancak Çin'in kolluk kuvvetleri devreye girerek, binlerce Doğu Türkistanlının ölümüne sebep oldu. Halka gözdağı vermek maksadı ile kanlı bir müdahaleye girişen Çin Hükûmeti bundan sonra da Doğu Türkistan'da keyfi idaresine devam edeceğini göstermiş oldu

(Emet, 2009: 29-69). 5 Temmuz olayları ile alakalı gizlice çekilen ve internet aracılığı ile dünyaya duyurulan görüntüler Urumçi'de yaşanan vahşetin boyutlarını gözler önüne sermektedir. Bunun yanında olayların duyulması üzerine, Doğu Türkistan ile olan tüm bağlantılar kesilmiştir. Bütün bu yaşananları ise özetle *"soykırım"* olarak ifade etmek yerinde bir tespit gibi durmaktadır.

B. Doğu Türkistan Meselesinin Tahlili ve Çözüm Önerileri

Doğu Türkistan'da özetle üzerinde durduğumuz ve başlıklar hâlinde kısaca belirttiğimiz problemler dışında birçok sıkıntı da vardır. Lakin konunun bir makale içerisine sığmayacak büyüklükte olması hasebiyle özetlemek suretiyle burada genel hatlarıyla izah edilmiştir. Bütün bu anlatılanlar üzerine Doğu Türkistan meselesinin tahlilini ve çözüm önerilerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Doğu Türkistan meselesi yaşananlar göz önüne alındığından Çin'in bir iç meselesi olmaktan çıkmış ve uluslararası bir mahiyet kazanmıştır. Bu hâliyle Doğu Türkistan meselesi demokratik usullerle ve tarafların birbirlerini anlamaya yönelik gayretleri ile çözülmelidir.
2. Doğu Türkistan'da yaşananlara göz yummak, insanlık onur ve şerefine yapılacak büyük bir darbe niteliği taşımaktadır.
3. Doğu Türkistan meselesinin çözüm noktasında BM, İKÖ, UNPO, hariçte Doğu Türkistan davası yürüten sivil toplum örgütleri, Türk Dünyası ve bilhassa Türkiye'ye büyük görevler düşmektedir.
4. Doğu Türkistan diasporasının ivedilikle bir araya gelerek meselenin çözümü noktasında 5, 10, 20 ve 50 yıllık politikalar belirlemeleri, nelerin eksik kaldığını takip edecekleri bir yapılanmaya gidilmelidir.
5. Doğu Türkistan meselesinde ilmî bakımdan bugüne değin hangi çalışmaların yapıldığı, hangi çalışmaların yapılmadığı tespit edilmeli, acil olarak bir *"Doğu Türkistan Araştırma Merkezi"*-nin kurulması gerekmektedir.
6. Bugüne kadar meselenin çözümü noktasında fikirler üretilmediği gibi bu yönde de planlı hareket edilmediği görülmektedir. Zaman kaybetmeksizin mesele üzerinde sistemli bir şekilde çözüm önerileri hayata geçirilmelidir.
7. Doğu Türkistan meselesinin çözümü noktasında Türkiye Cumhuriyeti'nin acilen bir devlet politikası belirlemesi, Türkiye'de yaşayan Doğu Türkistanlı vakıf veya derneklerin ortak bir amaç uğrunda güçlerini birleştirmeleri konusunda bir nevi obdusmanlık yapmalıdır.
8. Doğu Türkistan'da yaşananların çözümü noktasında BM'den beklentiler fazla olsa da; bugünkü yapısı ile meselenin çözümü noktasında kayıtsız kaldığı görülmektedir. Beklenti BM teşkilatlarının, Çin'in veto hakkı olan devletlerden biri olmasına rağmen, meselenin çözümü noktasında ciddi çalışmalar yapabileceği yönündedir.
9. Doğu Türkistan meselesinde BM'den daha fazla sorumluluk İKÖ'ye düşmektedir. İKÖ üye ülkelerinin Çin ile olan ticari hacmi meselenin çözümü noktasında iyi değerlendirilmelidir.
10. Çin gelecekte başta aşırı nüfusu, kapalı bir toplum olma gayreti, bünyesinde yaşayan halklara karşı tutumu vb konularda sıkıntılar yaşayacak bir devlet durumundadır. Bu anlamda Çin'in Batı dünyası ile karşı karşıya gelme ihtimali vardır. Karşılıklı restleşmelerin dahi yaşanabileceği bu ortamda Batılı devletlerin Çin'deki azınlıkları koz olarak kullanma ihtimalleri ise yüksektir. Bu durum da ayrıca değerlendirilmelidir.
11. Yukarıda zikrettiğimiz devlet kurum ve kuruluşların işbirliği içerisinde bu hususun araştırılıp, tarihi gerçeklerin ve hâlihazırdaki durumun değerlendirileceği bir rapor hazırlanmalıdır.
13. Tarihî hatalardan arındırılmış bir Doğu Türkistan siyasi ve kültür tarihi yazılmalıdır.

Sonuç

Doğu Türkistan tarih boyunca Türk devletlerinin toprakları olarak kalmış, ancak bugün 35 milyon civarındaki Müslüman-Türk, işgal edilmiş vatanlarında esaret ve zulüm altında yaşamaktadır. Her milletin kendi ülkesinde özgürlük içinde yaşamaya hakkı olduğu inancı artık medeni milletler nezdinde resmen kabul görürken; Çin yönetimi eski çağlara özlem duyuyor görünmektedir. Çin yönetimi dünya kaynaklarının kıt, ihtiyaçların ise sınırsız olduğunu en başta bir hayat kuralıymış gibi kalabalık nüfusunu doyurmak gayesiyle işgallerine mazeret kabul edip, ekonomik ihtiyaçlarını başka insanların sırtına zorla yüklemeyi gaye edinmiş vaziyettedir. Öyle ki, bu emperyalist işgallerin ve yayılmacılığın kurbanları

sadece Türkler olmamış, aynı akıbete Tibet ve İç Moğolistan da maruz bırakılmıştır. Çin'in ülkeleri zorbalıkla işgal edilen ve zulüm altında yaşayan birçok milletten oluştuğu bilindiği hâlde; uluslararası örgütler kendi varlık sebeplerine aykırı olarak bu vakayı görmezlikten gelmekte veya reel çözüm yolları üretmemektedir. Yukarıda bir kısmını aktarabildiğimiz insanlık dışı uygulamaların giderilmesi için, BM, İKÖ, UNPO vb. teşkilatların ilgili birimleri tarafından, askeri yaptırımlar da dâhil, gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir.

Çin Hükûmeti tarafından 250 yıldır işgal altında tutulan Doğu Türkistan halkının maruz bırakıldığı insan hakları ihlallerine ilişkin, bugüne kadar uluslararası platformlarda sorunun çözümünü sağlayacak gerekli çalışmalar layıkıyla yapılmamıştır. Devletler ve milletler arasındaki sorunları evrensel hukuk kaidelerince çözmek, uluslararasında güvenliği ve dayanışmayı sağlamak amacıyla kurulmuş teşkilatların bu insanlık ayıbını ortadan kaldırmak için görevi gereği inceleme başlatıp, ilgili ve yetkili kurullarınca kararlar alıp, müdahale edeceğine olan inanç da her geçen gün azalmaktadır. Doğu Türkistan huzursuzluğunun başlıca sebepleri ile çözüm önerileri üzerinde durulan bu çalışmada meselenin son 60 yıldır artarak devam ettiğini ve buna mukabil karşı mücadele yapıldığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Meselenin, insanlık barışının kutsallığına inanan her kesim tarafından sahiplenilerek, Çin yönetiminin insan hakları ihlallerinin gün yüzüne çıkartılmak suretiyle, gerekli önlemlerin ve yaptırım kararlarının alınması ivedilikle sağlanmalıdır.

---

* Yrd. Doç. Dr., Öğretim Üyesi, İ.Ü., Türkiyat Araştırmaları Enst., Türk Tarihi Anabilim Dalı, omer.kul@istanbul.edu.tr

1 Doğu Türkistan coğrafyasının Çin'in toplam yüzölçümünün 1/6'sını meydana getirdiğini bunun da rakamsal olarak 1.710.000 km²'lik bir alanı kapladığını ifade etmektedir. İlkul (1997: 35)'in Çin kaynaklarına atfen verdiği rakam ise 1.646.800 km² dir. Berdi (2006: 408) Doğu Türkistan'ın yüzölçümünü 1.871.000 km² olarak vermektedir. Özey (1997: 9) ise bu rakamı 1. 646.900 km² olarak verirken, Saray (1984: 1) ise 1.503.563 km² olarak vermektedir. Wang (1999: 29), Doğu Türkistan'ın yüzölçümünü 1.600.000 km² olarak vermektedir. Kocaoğlu (2006: 43) ise bu rakamı 1.647 milyon km² olarak vermektedir. Aynural (2007: 21) ve İnayet (2008: 8), Doğu Türkistan'ın 1.66 milyon km² yüzölçümü bulunduğunu ifade etmektedirler. Togan (2005: 37) makalesinde Türkistan'ın sınırlarını ifade ettiği çalışmasında Doğu (Çin) Türkistan'ı 1.118.812 km² olarak ifade etmektedir. Bütün bunların yanı sıra son yayınlanan Çin kaynaklarının birinde (Li Sheng (2006: 1) Çin topraklarının 1/6'sını teşkil eden Doğu Türkistan'ın yüzölçümü 1.664.900 km² olarak verilmektedir

2 Li Sheng (2006: s.5)'e göre Uygur Özerk Bölgesi'nin toplam nüfusu 19.250.000'dir. Bölgede Han milliyeti haricindeki etnik grupların toplam nüfusu ise 10.969.600'dür. Uygurların nüfusu 8.345.600'den fazla olmak üzere toplam nüfusun % 43,3'ünü meydana getirmektedir. Bununla birlikte Doğu Türkistan'da yaşayan diğer etnik guruplar da: Han, Kazak, Hui, Moğol, Kırgız, Şibo, Tacik, Özbek, Mancu, Daur, Tatar ve Ruslardır. Bölgenin muhtelif yerlerinde yaşayan Hanların nüfusu ise 8.280.000 kişi olarak verilen çalışmada bu nüfus oranı toplam içerisinde % 43.02'lik kısmı meydana getirmektedir.

3 Forbes (1990: 138) kurulacak olan idarenin İslâmi olduğunu yazmış olsa da bu konuda basılı eserlerdeki ifadelerde bir birliktelikten söz etmek mümkün değildir. Forbes gibi bazı yerli ve yabancı araştırmacıların ifade ettiklerinin aksine kurulan hükümetin "Kaşgar Doğu Türkistan Cumhuriyeti" şeklinde yazılması kanaatimizce daha doğru olacaktır. Hoca Niyaz Hacı tarafından gönderilen belgeler ve 2 Mart 1934 tarihli bakanlar kurulu kararı için bkz. Kul (2009: 435-436).

4 Doğu Türkistan millî liderlerinden Buğra ve Alptekin, 1 Kasım 1955 tarihinde kaleme aldıkları "Doğu Türkistan Türkleri Komünistlerin İlan Ettikleri Muhtariyeti Reddediyor" adlı yedi sayfalık bildiride muhtariyetin mahiyeti ve bu muhtariyet ile Komünist Çin'in yeni bir taktik denediklerini ifade ettikten sonra Doğu Türkistan'ın hakiki sahiplerinin sözleri ile bildirilerine nihayet vermişlerdir. Bildirinin aslı hususi kütüphanemizde mevcuttur.

Kaynaklar

Alptekin, E. (1979). "Doğu Türkistan'a Şingcang ismi verilişinin 95. yıldönümü", *Bayrak Gazetesi*, 14 Kasım.
Buğra, M. E. (1952) *Doğu Türkistan Tarihi Coğrafi ve Şimdiki Durumu*, Güven Matbaası, İstanbul.
Cengiz, İ. (2005). *Sürgündeki Doğu Türkistan Hükümeti*, İstanbul.
Dillon, M. (2001). *Doğu Türkistan, Çin Orta Asyası'nda Etnik Ayrımcılık ve Kontrol*, trc. Hayati Aktaş, İstanbul.
Emet, E. (2009). *5 Temmuz Urumçi Olayı ve Doğu Türkistan*, Grafiker yay., Ankara.
Forbes, A.D.W. (1990). *Doğu Türkistan'daki harp Beyleri (Doğu Türkistan'ın 1911-1949 Arası Siyasî Tarihi)*, çev. Enver Can, Münih.
Hayit, B. (2000). *Sovyetler Birliği'nde Türklüğün ve İslâm'ın Bazı Meseleleri*, TDAV Yay., İstanbul.
Hayit, B., *Türkistan: Rusya ile Çin Arasında*, İstanbul 1975
http://en.wikipedia.org/wiki/Wang_Zhen_(official)/01.01.2018.
http://thereport.amnesty.org;http://thereport.amnesty.org/en/regions/asia-pacific/china/01.01. 2018.
http://www.britannica.com/EBchecked/topic/635448/Wang-Zhen/01.01.2018.
http://www.turkcebilgi.com/doğu_timor/ansiklopedi/01.01.2018.
http://www.unpo.org/content/view/7872/107/01.01.2018.
İlkul, A. K. (1997). *Çin-Türkistan Hâtıraları, Şanghay Hâtıraları*, haz. Yusuf Gedikli, İstanbul.
İnayet, A. (2008). "Doğu Türkistan Sorunu", *Gökbayrak*, No: 82, Kayseri.
Ken, A.-Handelman, S. (2000). *Biohazard: The Chilling True Story of the Largest Covert Biological Weapons Program in the World-Told from Inside by the Man Who Ran It*, Canada.
Kocaoğlu, T. (2006). "Dünya Güvenliği ve Dengeleri Açısından Çin", *Doğu Türkistan'ın Sesi*, No: 67-68, DTV Yay., İstanbul.
Kul, Ö. (2009). *Osman Batur ve Doğu Türkistan Millî Mücadelesi (1941-1951)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniv. Sosyal Bil. Enst., İstanbul.
Lattimore, O. (1950). *Pivot of Asia, Xin-jiang and Inner Asian Frontiers of China*, Boston.
Li Sheng (2006). *Çin'in Xin-jiang Bölgesi Geçmişi ve Şimdiki Durumu*, (çev. Xu Xin-yue), Xin-jiang Halk yayınevi, Urumçi.
McMillen, D. H. (1979). *Chinese Communist Power and Policy in Xin-jiang, 1949-1977*, Doulder.
Musabay, İ. (1969). "Doğu Türkistan'ın Nüfusu", *Türk Kültürü*, No: 79, Mayıs.
Rossabi, M. (1988). "Xin-jiang", *Encyclopedia of Asian History*, C. IV, New York.
Saray, M. (1984). *Rus İşgali Devrinde Osmanlı Devleti İle Türkistan Hânlıkları Arasındaki Siyasî Münasebetler, (1775-1875)*, İstanbul Matbaası, İstanbul.
Togan, A. Z. V. (1981). *Bugünkü Türkili Türkistan ve Yakın Tarihi*, İstanbul.
Tuncer, T, (2014). "Doğu Türkistan'dan Türkiye'ye Yapılan 1961 Göçü ve Mehmet Kasım Cantürk", *I. Uluslararası Türk Kültürü Araştırmaları Sempozyumu* (Tukas 2014), 12-13 Kasım, s.270-278.
Tuncer, T, (2015). *1949-1964 Yılları Arasında Doğu Türkistan'da İstiklâl Mücadelesi ve Türkiye'ye Yapılan Göçler*, (Basılmamış Doktora Tezi), Manisa, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
Türköz, A. (1998). *Doğu Türkistan'da İnsan Hakları İhlalleri*, Basılmamış Doktora Tezi, İ.Ü., Sos. Bil. Enst., İstanbul.
Wu, Ai-chen (1940). *Turkistan Tumult*, London.
Zulpıqar, Ğ. O. (2007). *Doğu Türkistan'ın Gözyaşı*, Bayrak Yay., İstanbul.